

AFRİKA'DA İSLAM, ANTI-KOLONYALİZM VE SİYASET: MORİTANYA ÖRNEĞİ*

Islam, Anti-Colonialism and Politics in Africa: The Case of Mauritania

Mürsel BAYRAM**

Öz

Afrika'nın özellikle kuzey, batı ve doğu bölgelerinde İslam, toplumsal kimliğin temel bileşenlerindedir. Bu kimlik, sömürgeci dönemde etkili bir siyasal mobilizasyon işlevi görmüştür. Dekolonizasyon sonrasında Müslüman Afrika devletleri, İslam'ın toplumsal-kültürel boyutunu muhafaza ederken siyasal hayat üzerindeki etkisini sınırlandırmıştır. Çalışmanın konusunu oluşturan Moritanya da kendisini İslam Cumhuriyeti olarak nitelemesine rağmen, İslam-siyaset ilişkisi söz konusu olduğunda sekülerizme yakın bir tutum sergilemiştir. Başta Mısır olmak üzere, Mağrib devletlerinin tamamında mevzu bahis tutumun hâkim olduğu söylenebilir. Bu noktadan hareketle makalede, genel olarak Kuzey ve Batı Afrika'da, özel olarak Moritanya'da İslam'ın anti-kolonyalizm ve bağımsızlık sonrası siyaset üzerindeki etkisi araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Moritanya, İslam, Kâdiriyye, Ticâniyye, Tevassül.

Abstract

Islam is among the basic components of social identity in Africa, which was effectively utilised for political mobilisation during the colonial period. Decolonised Muslim African states have conserved the socio-cultural aspect of Islam but restricted its influence on politics. Despite officially defining itself as an Islamic republic, Mauritania also maintained a quasi-secular stance with regard to the political role of Islam. This stance is observed in the other Maghreb states as well. Starting from this point, the present paper will investigate the influence of Islam on anti-colonialism and post-independence politics in northwestern Africa in general and Mauritania in particular.

Keywords: Mauritania, Islam, Qâdiriyya, Tijâniyyah, Tewassoul.

* Makale Gönderim Tarihi: 08.11.2018 – Yayına Kabul Tarihi: 01.12.2018. Bu çalışma, 27-29 Nisan 2018 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen I. Uluslararası İslam Dünyasında Tevhidî Düşünce Şûrası'nda "Batı Afrika'da İslam ve Siyaset: Moritanya Örneği" başlığıyla sunulan bildirinin revize edilip genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: murselbayram@ahievran.edu.tr

Giriş

Balkanlar'dan Malay Adaları'na, Sahraaltı Afrika'dan Orta Asya'ya kadar uzanan coğrafyada, nüfusunun çoğunluğu Müslümanlardan oluşan 50'yi aşkın devlet vardır. Bunların bazıları alan ve nüfus açısından büyük (örn. Endonezya ve Nijerya), bazıları ise tam tersine oldukça küçüktür (örn. Maldivler ve Komorlar). Çoğu Müslüman devlet az gelişmiş ülkeler kategorisinde yer alırken (örn. Afganistan ve Nijer), kişi başı millî gelir düzeyi hayli yüksek olan Müslüman devletler de vardır (örn. Kuveyt ve Brunei Darüsselam). Müslüman ülkelerin bir kısmında monarşik-otoriter siyasal sistemler etkili olmaya devam ederken (örn. Fas ve Suudi Arabistan), demokrasi endekslerinde nispeten yüksek sıralarda yer alan devletler de bulunmaktadır (örn. Malezya ve Tunus). Kısacası, İslam dünyası olarak anılan coğrafya, içerisinde birçok siyasal ve ekonomik zıtlığı barındırmaktadır.

İslam dünyasını birleştiren temel tarihsel olgu, hemen hemen bütün Müslüman devletlerin dekolonizasyon veya deemperyalizasyon neticesinde bağımsızlıklarını elde etmiş olmalarıdır. Bu süreçte yer yer milliyetçilikle harmanlanan *cihad* nosyonu, etkili bir motivasyon unsuru olarak kullanılmıştır. Hindistan'da Seyyid Ahmed Barelvi, İran'da Mirza Hasan Şirazî, Libya'da Ömer Muhtar, Cezayir'de Emir Abdulkadir, Sudan'da Muhammed Ahmed El-Mehdî liderliğinde yürütülen anti-kolonyalist mücadeleler, propaganda unsuru olarak İslam'ı esas almıştır.¹ Çalışmanın konusunu oluşturan Moritanya'da sömürgecilik karşıtı mücadelenin liderliğini üstlenen Şeyh Maalayneyn eş-Şengitî de benzer şekilde bölgenin geleneksel İslam anlayışına dayalı bir anti-kolonyalist hareket örgütlemiştir.

Müslüman ülkelerin önemli bir bölümü bağımsızlıklarını takiben İslam'ı resmî devlet dini olarak benimserken (örn. Pakistan ve Irak), bazı Müslüman ülkeler tam tersine laikliği/sekülerizmi esas alan bir siyasal anlayışı tercih etmiştir (örn. Azerbaycan ve

1 Seyyed Vali Reza Nasr, "European Colonialism and the Emergence of Modern Muslim States", *The Oxford History of Islam*, John L. Esposito, der., Oxford University Press, Oxford 1999, s. 551-558.

Senegal). İslam'ı devlet dini olarak benimseyen her ülkede İslamî hassasiyetleri dikkate alan bir siyaset hâkim olmadığı gibi (örn. Mısır), laikliği benimsemiş olan bütün Müslüman ülkelerde de din ve devlet işleri birbirinden tam manasıyla ayrılmış değildir (örn. Türkiye).

1960'ta Fransa'dan bağımsızlığını ilan eden Moritanya İslam Cumhuriyeti de, Mısır örneğine benzer şekilde, İslam'ı resmî devlet dini olarak benimserken “din esaslı siyasî partileri” onaylamamış ve bölge dışı İslam yorumlarının etkili olmasını önlemeye çalışarak İslam'ın geleneksel-kültürel bir öge olarak kalmasına özen göstermiştir. Malikî mezhebinin yaygın olduğu ülkede geleneksel olarak Kâdiriyye ve Ticâniyye gibi Sûfi ekoller etkili olmakla birlikte, son dönemlerde Şii ve Selefî grupların da taraftar kazanmaya başladığı görülmektedir. Makalede bu durumun ve genel olarak İslam'ın Moritanya'da siyasal hayata yön verme bakımından ne tür etkilerinin olduğu araştırılacaktır.

Afrika'da İslam, Devletleşme ve Anti-Kolonyalizm

İslam, teorik olarak, siyasî otoritenin ve organizasyonun belirlenmesi hususunda ilahî kanunları esas alan nomokratik bir yönetim öngörür.² Fakat pratikte böyle bir yönetim anlayışın ne ölçüde hayata geçirilebildiği tartışmalıdır. Zira Hz. Peygamber'in vefatından bugüne kadar İslam dünyasında uygulanagelen, üzerinde uzlaşmış bir yönetim biçimi mevcut değildir.³ Bu durum,

2 Şerif Mardin, *The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas*, Syracuse University Press, New York 2000, s. 82-83; Tengku Ahmad Hazri, “The Rule of Law in Islam: Between Formalism and Substantivism”, *Islam and Civilisational Renewal*, 7(1), 2016, s. 65-77.

3 Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatını müteakiben İslam coğrafyasını idare edecek bir siyasî otoritenin belirlenmesi gerektiği konusunda uzlaşmış; ancak bu otoritenin nasıl tesis edileceğine dair bir nass bulunmadığı için çoğunlukla dinî ve kabilevî temelde çözümler üretilmiştir. Bilindiği gibi, dört halifenin göreve geliş biçimleri dahi birbirinden farklıdır. Hz. Ebu Bekir sınırlı bir seçimle; Hz. Ömer doğrudan tayin yoluyla; Hz. Osman bir seçiciler kurulu vasıtasıyla; Hz. Ali ise dolaylı bir ihtilal neticesinde halife olmuştur. Henüz üzerinde uzlaşmış bir tayin yolu bulunmazken Muaviye bin Ebu Süfyan'ın hilafeti saltanata dönüştürmesi, İslam dünyasında siyasî otoritenin ve organizasyonun tespitinde yeni bir *de facto* durum ortaya çıkarmıştır. Bu durum, İslam'ın da Hıristiyanlık gibi dogmatik bir yapıya sahip olduğu, zamanın akışına ayak uyduramayarak dünya ile çatıştığı ve netice itibarıyla ona boyun eğdiği yönünde yorumlara neden olmuştur. Bu tür yorumlara cevaben, İslam'ın hayatın her alanına

İslam'ın siyasal yorumlarının bölgeden bölgeye farklılaşmasını beraberinde getirmiştir. İslam'ın Asya'dan sonra yayıldığı ilk kıta olan Afrika'da hakeza farklı siyasal gelenekler ortaya çıkmıştır.⁴ İlk olarak, Abbasîler döneminde Irak ve Şam coğrafyasında tutunamayan Harici ve Şii gruplar, büyük nüfuslar halinde Kuzey Afrika'ya göç ederek burada etkili birer siyasî güce dönüşmüşlerdir. Berberîlerin özgürlükçü-bağımsızlıkçı mizaçlarına uygun bir dinî propaganda ile görece geniş bir taraftar kitlesi kazanıp Midrârî (757-909) ve Rüstemî (761-909) devletlerini kuran Harici Sufriyye ve İbâziyye fırkaları, bunun yanında ticaretle de uğraşarak Büyük Sahra'nın güney bölgelerine İslam'ın girişini sağlamışlardır.⁵ Haricilerin halifenin Kureyş'ten olması fikrine karşı çıkmaları ve bunun "*bir Zenci bile halife olabilir*" şeklinde sloganlaştırılması, Harici gruplarla temas halinde olan Batı Afrika toplulukları üzerinde etkili olmuştur.⁶ Aynı şekilde, Abbasî kontrolünden uzaklaşmak adına Kuzey Afrika'ya yerleşen Şia'nın Zeydiyye ve İsmailiyye fırkalarına mensup gruplar da İdrisî (789-985) ve Fatımî (909-1171) devletlerini kurarak bölge siyasetinin güçlü birer aktörü haline gelmişlerdir. Halen Afrika'nın çeşitli bölgelerinde Harici ve Şii gruplara rastlanmakla birlikte, bu fırkaların etkisi Sûfi ekollerinki kadar kalıcı ve yaygın olmamıştır.

Moritanya'yı da kapsayan Kuzeybatı Afrika'da Murâbit ve Muvahhidler döneminde Malikî mezhebi yaygınlaşmıştır. Kurucu kabileye atfen Devletül-Lemtûniyye olarak da bilinen Murabitlar (1056-1147), adlarını Abdullah bin Yâsin'in Senegal Nehri

yönelik bir "genel ilkeler çerçevesi" sunmakla yetindiği ve bu çerçevenin ayrıntılandırılması hususunda zaman ve mekâna bağlı değişimleri dikkate alarak içtihadı imkân tanıdığı söylenebilir. Bkz. H. Kübra Yücedoğru - Vejdi Bilgin, "Onbirinci Yüzyılda Siyasal Gerçeklik ve İslâm Siyaset Düşüncesine Etkisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 2008, s. 729-746; Hızır Murat Köse, "İslam Siyaset Düşüncesini Yeniden Okumak: Eleştirel Bir Giriş", *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 14(27), 2009, s. 6-7.

4 Vincent Monteil, *Afrika'da İslam*, çev. İzzet Tanju, Pınar Yayınları, İstanbul 1992, s. 79.

5 Abdelkader El-Ghali, *Les États Kharidjites au Maghreb*, Centre de Publication Universitaire, Tunis 2003, s. 51-53; Phillip Chiviges Naylor-Alf Andrew Heggoy, *Historical Dictionary of Algeria*, Scarecrow Press, Lanham 1994, s. 8.

6 Ishaq D. Al-Sulaimani, "Black Abrahamic Muslims Known as the Kharijites", *Africa Resource*, <https://www.africaresource.com/rasta/sesostis-the-great-the-egyptian-hercules/black-abrahamic-muslims-known-as-the-kharijites-amir-ishaq-d-al-sulaimani/>, (Erişim Tarihi: 01.11.2018).

üzerinde inşa ettirdiği ribattan⁷ almışlardır. Murâbitlar, Berberî kabilelerinin hâkim olduğu Kuzeybatı Afrika'yı Malikî mezhebine bağlı bir İslamî anlayış çerçevesinde birleştirmişlerdir.⁸ Hemen hemen aynı bölgede 1130-1269 yılları arasında hüküm süren Muvahhid Devleti ise bir ıslah hareketinin temsilcisi olarak ortaya çıkmıştır. Hânedanın kurucusu Muhammed bin Abdullah bin Tûmert, İslâm'a aykırı anlayış ve davranışları ortadan kaldırmayı ilke edinmiştir. İbn Tûmert'in bu yöndeki çağrılarını uyarınca, Kur'an ve Sünnet'ten uzaklaştıkları düşünülen Mâlikî fakihlerinin eserleri imha edilmiştir. Buna rağmen bölgede Mâlikîlik varlığını korumuştur. Keza, tasavvuf da bir kısım fukahanın karşı çıkmasına rağmen, etkisini güçlü biçimde hissettirmeyi sürdürmüştür.⁹

Kuzey Afrika devletleri ve toplumları ile ticarî ve kültürel temaslar neticesinde, Batı Afrika savanında hüküm süren Mali ve Songhay devletlerinin de hem hükümdarları hem tebaaları İslamiyet ile tanışmıştır.¹⁰ Büyüklükleri ve zenginlikleriyle¹¹ dikkat çeken bu devletler, İslam medeniyetinin özgün bir formunu

7 İp, bağ, sağlam yapı gibi anlamlara gelen *ribat*, Kur'an-ı Kerim'de "savaş için bağlanıp beslenen atlar" (Enfâl, 8/60) ve "sınırdaki düşmana karşı nöbet tutma" (Ali İmrân, 3/200) bağlamında kullanılmıştır. Bu anlamdan hareketle, sınır boylarında ve stratejik mevkiilerdeki askerî amaçlı müstahkem yapılara *ribat*; buralarda toplanan gönüllü askerlere ise *murâbit* denilmiştir. Başlangıçta atların bağlandığı ve murabitların konakladığı basit çadırlardan ibaret olan ribatlar, öncelikle Bizans'a karşı Suriye ve Kuzey Afrika sahillerinde yapılmıştır. Özellikle Abbâsiler devrinde Kuzey Afrika'da çok sayıda ribat inşa edilmiştir. Ribatlarda askerî eğitimin yanı sıra ibadete ve ilmî faaliyetlere de önem verilmiştir. Murâbitûn denilen gönüllü askerler askerî eğitim dışındaki zamanlarını Kur'an okuma, ibadet ve zikirle geçirirlerve kendilerini cihada hazırlarlardı. Sınır boylarındaki ribâtlar düşman topraklarına yönelik harekâta bulunacak birliklerin toplanma yeri olurken bir saldırı tehlikesi söz konusu olduğunda çevredeki halk için sığınak olarak kullanılmıştır. Ticaret yolları üzerindeki geçitlerde inşa edilen ribâtlar ise bölgede İslâmlaşmanın tamamlanmasından sonra kervanların yol güvenliğini ve konaklama ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik birer kervansaray dönüşmüştür.

8 İsmail Yiğit, "Murabitlar", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 31, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2006, s. 152-155.

9 Mehmet Özdemir, "Muvahhidler", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 31, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2006, s. 410-412.

10 James A. Miller, "Trading through Islam: the Interconnections of Sijilmasa, Ghana and the Almoravid Movement", *North Africa, Islam and the Mediterranean World: From the Almoravids to the Algerian War*, Julia Clancy-Smith, der., Frank Cass, Londra 2001, s. 44.

11 Öyle ki, 1324-1325 yıllarında 100 deve yükü altın ve 60 bin kişilik bir kervan ile hac yolculuğuna çıkan Mali Sultanı Mansa Musa'nın İskenderiye'de altın fiyatlarını düşürüp emtia fiyatlarında ani artışa yol açacak kadar altın dağıttığı nakledilmektedir. Bkz. David C. Conrad, *Empires of Medieval West Africa: Ghana, Mali, and Songhay*, Chelsea House, New York 2010, s. 47.

temsil etmişler ve bölgenin ilim merkezi olarak sivrilmişlerdir. 16. yüzyılda sadece Timbuktu şehrinde 150'den fazla medresenin bulunduğu belirtilmektedir.¹²

Songhay sonrası dönemde Batı Afrika'da İslâm'ı yayma ve Avrupa ülkelerinin sömürgeci genişlemesine karşı koyma amacı taşıyan hareketler ortaya çıkmıştır. Tasavvufî düşünceden etkilenen bu hareketlerin en önemlileri Fulani, Masina ve Tekrur cihadlarıdır. Fulani Cihadı, Osman'dan Fodyo'nun pagan kabileler arasında İslâm'ı yaymak için başlattığı bir hareket olup 1809'da Atlantik sahillerinden Kuzey Nijerya'ya kadar olan bölgede İslâmî esaslara dayalı bir devletin kurulmasını beraberinde getirmiştir. Dan Fodyo'nun ölümünden sonra oğlu Muhammed Bello, Sokoto Hilafeti adı altında hem Fulani hâkimiyetini kabul etmeyen kabilelerle savaşmış, hem de ilmî gelişmeyi teşvik ederek çok sayıda medrese ve cami inşa ettirmiştir. Bu yönüyle Fulani Cihadı'nın bölgeyi dinamize eden bir siyasal ve entelektüel hareket olduğu söylenebilir.¹³ Seku Amadu olarak bilinen Fulani âlimi Ahmed bin Muhammed bin Ebu Bekr, Osman'dan Fodyo'nunkine benzer bir hareket örgütleyerek Masina bölgesindeki kabileler arasında İslâm'ı yaymaya çalışmış ve pagan Bambara kabilelerine karşı cihad ilân etmiştir. 1826'da Timbuktu'ya kadar ilerleyen Seku Amadu, burada Hamdullahi merkezli bir İslâm devleti kurmuştur. Mekke'de Ticani şeyhi Muhammed el-Gâî'ye intisap edip üç yıl hizmetinde bulunduktan sonra Batı Afrika'ya halife sıfatıyla gönderilen El-Hac Ömer El-Fûtî¹⁴, 1862'de Hamdullahi devletini ortadan kaldırmıştır.¹⁵ El-Hac Ömer, hem müridleriyle birlikte Fransızlar'a karşı mücadele etmiş, hem de İslam'ın yayılmasında etkili olmuştur. Senegal nehri kıyısındaki Medine şehrini Fransızlara karşı savunan El-Hac Ömer'in burada kurduğu Tekrur

12 Philip Koslow, *Songhay: The Empire Builders*, Chelsea House, New York 1995; Abd al-Rahman ibn Abd Allah Sa'di, *Timbuktu and the Songhay Empire*, çev. John O. Hunwick, Brill, Leiden 2003.

13 Marilyn Robinson Waldman, "The Fulani Jihad: A Reassessment", *The Journal of African History*, 6(3), 1965, s. 333-355; ayrıca bkz. Kemal Kahraman, *Afrika'da Bir Direniş Öyküsü Osman Dan Fodio ve Sokoto Hilafeti*, İlke Yayıncılık, İstanbul 2017.

14 Batılı metinlerde *Al-Hadj Umar Tall* şeklinde geçmektedir.

15 Rahmane Idrissa, *The Politics of Islam in the Sahel: Between Persuasion and Violence*, Routledge, Londra ve New York 2017, s. 155.

Devleti, iç ayaklanmalar nedeniyle zayıflayıp nihayet 1893'te Fransızlar tarafından ortadan kaldırılmıştır.¹⁶

Kolonyalist dönemde bir direniş motivasyonu olarak işlev gören İslam, yoğun Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine rağmen dekolonizasyon sonrası süreçte de Afrika sosyo-politiği üzerindeki etkisini korumuştur. Günümüzde 1.6 milyara ulaşan dünya Müslüman nüfusunun yaklaşık yüzde 20'si Kuzey Afrika'nın da dâhil olduğu Orta Doğu ülkelerinde yer alırken, yüzde 15'i Sahraaltı Afrika ülkelerinde yaşamaktadır.¹⁷ Kuzey Afrika ülkeleri ile Somali'de nüfusun hemen hemen tamamı, Batı Afrika ülkelerinde ise nüfusun yüzde 80'den fazlası Müslümandır (bkz. Ek 1). Nüfusunun neredeyse yüzde 100'ü Müslüman olan Moritanya, bu anlamda İslam'ın siyasal etkilerinin incelenebileceği ülkelerden biridir.

Moritanya'da İslam'ın “Yolları”: Kadiriyye ve Ticaniyye

Bir milyon kilometre kareyi aşan yüzölçümü ile Türkiye'den daha büyük bir alana sahip olan Moritanya'da çöl iklimi hâkim olduğu için nüfus yoğunluğu hayli düşüktür. 4 milyon civarındaki Moritanya nüfusunun yaklaşık yüzde 40'ını Arapçanın Hassaniye lehçesini konuşan Haratin adlı eski kölelerden müteşekkil siyahî Mûrlar¹⁸; yüzde 30'unu Beydan denilen Arap veya Berberî kökenli beyaz Mûrlar; diğer yüzde 30'luk kısmını ise anadili Arapça olmayan Halpulaar, Soninke, Volof ve Bambara etnik grupları oluşturmaktadır.

16 Rıza Kurtuluş, “Afrika/Başlıca İslâmî Cihad ve Direniş Hareketleri”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 1, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1988, s. 426-428.

17 “Muslim-Majority Countries”, *Pew Forum*, <http://www.pewforum.org/2011/01/27/future-of-the-global-muslim-population-muslim-majority/>, (Erişim Tarihi: 02.11.2018).

18 Ülkeye de adını veren Mûr (Moor) ifadesi, Romalılar'ın “koyu tenli” Batı Afrikalıları nitelemek için kullandığı Maurus kelimesiyle bağlantılıdır. Kelime, İspanyolcaya Moro şeklinde geçmiştir. Romalılar gibi İspanyollar da başlangıçta Moro adını Fas üzerinden gelen Arap-Berberî orduları için kullanmışlardır. İber yarımadasını fetheden bu insanların Müslüman olması nedeniyle kelime dolaylı olarak Müslümanlıkla da özdeşleşmiştir. Bkz. Mehmet Özdemir, “Moriskolar”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 30, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2005, s. 288-291.

8. yüzyılın sonlarında Müslümanlarla kurulan ticarî bağlar, Moritanya'da İslamlaşmanın temellerini atmıştır. Pagan olmalarına rağmen Müslüman toplulukların kendi topraklarında barınmasına izin veren Gana kralları, bu tutumlarıyla Müslüman Berberîlerin kendi halklarıyla kaynaşmasına imkân tanımışlardır. Senegal'de hüküm süren Var Cabi (War Dyabe) gibi siyahî Müslüman krallar ve Kuzeybatı Afrika'ya hükmeden Murabıt Devleti'nin kurucusu Abdullah bin Yasin, bölgenin İslamlaşmasında etkin rol oynamışlardır. Bin Yasin döneminde benimsenmeye başlanan Malikî mezhebi, bütün Batı Afrika'ya yayılmış ve aynı şekilde tarikatlar da o dönemden itibaren Moritanya'nın dinî hayatında gittikçe artan bir biçimde önem kazanmaya başlamıştır. Moritanya'da en fazla müntesibi olan Sûfi tarikatlerin başında Kadiriyye ve Ticaniyye gelmektedir.¹⁹

Batı Afrika ile birlikte Moritanya'da da etkili olan Kadiriyye, Abdülkadir-i Geylânî'ye nisbet edilen İslâm dünyasının ilk tarikatlerindedir. Bağdat'ın Moğollar tarafından işgalini müteakiben Geylânî'nin çocukları ve torunları İslâm dünyasının çeşitli bölgelerine göç ederek buralarda hem köklü ve geniş aileler oluşturmuşlar, hem de Kadiriyye'nin yayılmasını sağlamışlardır.²⁰ Kuzey Afrika'daki Kadirî şeriflerinin atası Geylanî'nin oğullarından İbrâhim'dir. Endülüs'e yerleşen İbrahim'in torunları, bölgenin Hıristiyanların eline geçmesi üzerine Kuzey Afrika'ya göç etmişlerdir. Burada 15. yüzyıl başlarında Sîdî Ali el-Küntî tarafından yayılan Kadiriyye, Ahmed el-Bekkâ'nın faaliyetleri neticesinde bugünkü Moritanya topraklarına kadar nüfuz etmiştir.²¹

Bazı Kadiri şeyhleri sömürgecilerle işbirliği yapmayı tercih ederken, Kadiriyye'nin Gudfiyye kolunu temsil eden Şeyh

19 Yahya Ould Al-Bara, "Mutations des Formes de Religiosité: Sources et Débats", *Les Trajectoires d'un État-Frontière: Espaces, Évolutions Politiques et Transformations Sociales en Mauritanie*, Zekeria Ould Ahmed Salem, der., CODESRIA, Dakar 2004, s. 207-239.

20 1077'de, bugün İran sınırları içerisinde kalan Gilan'da dünyaya gelen Abdülkadir-i Geylânî'nin 22'si kız, 27'si erkek olmak üzere toplam 49 çocuğunun olduğu belirtilmektedir. Geylânî'nin çocuklarının babalarının mânevî mirasına sahip çıkarak onun yolunu devam ettirmeleri, Kâdiriyye'nin en yaygın tarikat olmasını sağlayan nedenlerdendir. Bkz.: Muhammed b. Yahyâ et-Tâzeffî, *Kalâidü'l-Cevâhir fî Menâkibi's-Şeyh Abdilkadir*, Kahire 1303.

21 Nihat Azamat, "Kadiriyye", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 24, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2001, s. 131-136.

Muhammed Mustafa Maalayneyn Eş-Şengitî, Fransız ve İspanyol sömürgecilere karşı aktif bir direniş örgütlemiştir.²² Moritanya'nın Brakna, Tagant ve Trarza emirleri Fransız idaresini kabul ederken Adrar Emirliği, Eş-Şengitî'nin desteğiyle Fransızlarla savaşmıştır. Fransız komutan Xavier Coppolani, 1905'te Gudfiyyeye mensup bir mürid tarafından öldürülmüştür. Adrar Emirliği bilahare Fransa'nın Moritanya kolonisine dâhil edilse de buradaki isyanlar 1934'e kadar devam etmiştir.²³

Moritanya'da yaygın olan bir diğer tarikat, Cezayirli Şeyh Ahmed et-Ticânî'ye nisbet edilen Ticaniyye'dir.²⁴ Ticaniyye'nin Moritanya'da yayılmasını sağlayan isimlerin başında Muhammed Hafız El-Muhtar gelmektedir. El-Muhtar, irşad faaliyeti için gönderildiği ülkesinde Ticaniyye'yi Hz. Ali soyundan geldiklerini iddia eden İdev Ali kabilesi mensupları arasında yaymıştır. Ticaniyye, tamamen Ticani olan bu kabilenin yanı sıra, güney bölgelerde yaşayan siyahî nüfus arasında da yayılarak Moritanya'nın adeta "millî tarikatı" haline gelmiştir.²⁵

Ticaniyye'nin Hamâliyye kolunun kurucusu kabul edilen Şeyh Ahmed Hamallah²⁶, sömürgeciliğe karşı alenî bir tavır almamakla beraber, Fransız idarecilerle işbirliği yapanları eleştirmiştir.²⁷ Bu eleştiriler doğrultusunda müridlerinin sömürge idaresine karşı eylemlerde bulunmaları nedeniyle Fransa'nın güneyindeki Vals-les-Bains kasabasına sürgün edilip Yahudilerin bulunduğu bir kampa konulan Şeyh Hamallah, burada artan hastalıkları neticesinde 16 Ocak 1943 vefat etmiştir. Bugün Moritanya'nın

22 İsmail Hakkı Göksoy, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2015, s. 242-2463.

23 Bradford G. Martin, *Muslim Brotherhoods in Nineteenth-Century Africa*, Cambridge University Press, Cambridge 1976.

24 Mısır'da Halvetî şeyhi Mahmûd el-Kürdî'den icâzet alan Ahmed et-Ticânî, halife sıfatıyla Cezayir'e döndükten sonra mânevî keşfe nâil olduğunu, tarikatına ait evrâd ve ezkârın rüyasında bizzat Hz. Peygamber tarafından kendisine öğretildiğini söylemiş ve hiçbir tarikatla ilgisinin bulunmadığını bildirmiştir.

25 Kadir Özköse, "Ticânî", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 41, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2012, s. 130-133.

26 "Allah'ın himaye ettiği kimse" anlamındaki "Hamahullah", zamanla "Hamallah" şeklinde telaffuz edilir hale gelmiştir.

27 John Obert Voll, *Islam: Continuity and Change in the Modern World*, Syracuse University Press, New York 1994, s. 266.

Hodh ve Atar bölgelerinde, ayrıca Mali, Burkina Faso, Senegal ve Nijer’de Hamalilere rastlanmaktadır.²⁸

Moritanya İç Politikasında İslam

28 Kasım 1960’ta Fransa’dan bağımsız olan Moritanya, hâlihazırda İslam Cumhuriyeti adını kullanan tek Afrika devletidir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, Müslümanların Moritanya İslam Cumhuriyetini 1958 yılında ilan etmiş olmalarıdır. Dolayısıyla bağımsızlığın kazanıldığı 1960 yılına kadar geçen süre zarfında İslamiyeti referans alan Moritanyalılar anti-sömürgeci bir hareket ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda İslamiyeti’in Moritanya’nın bağımsız bir devlet haline gelmesinde belirleyici olduğu ifade edilebilir. Nitekim bir ülkenin teorik olarak İslam şeriatı ile yönetildiğini gösteren İslam Cumhuriyeti ibaresi, ilk olarak 1956’da Pakistan, daha sonra sırasıyla Moritanya (1958), İran (1979) ve Afganistan (2004) tarafından benimsenmiştir.²⁹

Moritanya’nın İslam Cumhuriyeti özelliği, anayasal olarak tescil edilmiştir. Moritanya Anayasası’nın 1. maddesinde ülke, “İslamî, bölünmez, demokratik ve sosyal bir cumhuriyet” olarak tarif edilirken 5. maddede “devletin ve halkın dini İslam’dır” ibaresi yer almaktadır. 23. maddede “Cumhurbaşkanı devletin başı olup İslam dinindedir” denilerek cumhurbaşkanı seçilebilmek için en başta Müslüman olma şartının aranacağı belirtilmektedir. 29. maddede cumhurbaşkanı yemini, “Allah’a yemin ederim” şeklinde başlatılmakta ve yeminin Yüksek İslam Konseyi Başkanı’nın huzurunda yapılması öngörülmektedir.³⁰

28 Ahmet Kavas, “Hamaliyye”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 15, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1997, s. 400-401.

29 Doğu Afrika’daki Komor Devleti de 1978’de adını Komorlar Federal İslam Cumhuriyeti olarak değiştirmiş; fakat 1999 darbesinden sonra bu isim terk edilerek Komorlar Birliği adı kullanılmaya başlanmıştır. Aynı şekilde, Batı Afrika devletlerinden Gambiya’nın Aralık 2015’te resmî adını Gambiya İslam Cumhuriyeti olarak değiştirdiği duyurulmuş; ancak Ocak 2017’de rejim değişikliğine paralel biçimde ülkenin adı yeniden Gambiya Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir.

30 “Mauritania’s Constitution of 1991 with Amendments through 2012”, *Constitute Poject*, https://www.constituteproject.org/constitution/Mauritania_2012.pdf?lang=en, (Erişim Tarihi: 04.11.2018).

Başkanlık sistemi ile yönetilen Moritanya'da sırasıyla Muhtar Veled Dâddah (Kasım 1960-Temmuz 1978), Mustafa Veled Sâlik (Temmuz 1978-Haziran 1979), Muhammed Mahmud Veled Lûli (Temmuz 1979-Ocak 1980), Muhammed Hûna Veled Heydallah (Ocak 1980-Aralık 1984), Muaviye Veled Sidi Ahmed Taya (Aralık 1984-Ağustos 2005), A'li Veled Muhammed Fâl (Ağustos 2005-Nisan 2007) ve Sidi Muhammed Veled Şeyh Abdullahi (Nisan 2007-Ağustos 2008) cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştür. Hâlihazırdaki Cumhurbaşkanı ise Muhammed Veled Abdulaziz'dir.³¹

Ülkenin ilk Cumhurbaşkanı Muhtar Veled Dâddah, bir *marabu*³² ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Moritanya'nın Mağrib ile Sahraaltı Afrika arasındaki köprü konumunu pekiştirmeye çalışan Dâddah, İslam'ın Moritanya toplumu üzerindeki etkisini önemsemiş ve bu etkiyi farklı etnik grupları bir arada tutabilecek bir "millî birlik" unsuru olarak değerlendirmiştir. Moritanya İslam Cumhuriyeti adının tercih edilmesi de bu gaye ile bağlantılıdır. Dâddah döneminde yürürlüğe giren 20 Mayıs 1961 tarihli Moritanya Anayasası, cumhurbaşkanı seçilebilmeyi Müslümanlık şartına bağlamış, fakat bu durum Moritanya'nın teokratik bir idare tarzı benimsemesi anlamına gelmemiştir. Nitekim salt İslam şeriatına dayanmayan, İslam ile Fransız medenî hukukunun karışımı niteliğinde bir hukuk sistemi benimsemiştir. Her ne kadar ülkede İslam harici dinî materyalin basımı ve dağıtımı yasaklanmışsa da, anayasada din özgürlüğü garanti altına alınmış ve sayıları 4 bin kadar olan Katolik cemaatinin ibadethane açabilmelerine ve insanî faaliyetler yürütebilmelerine imkân tanınmıştır.

10 Temmuz 1978'de Dâddah'ı deviren askerî cunta da büyük ölçüde Dâddah dönemindeki gibi İslam'ı Moritanya sosyo-politiğinin anahtar unsuru olarak görmeyi sürdürmüştür. Özellikle

31 "Mauritania", *World Statesmen*, <http://www.worldstatesmen.org/Mauritania.htm>, (Erişim Tarihi: 21.11.2018).

32 *Marabu* (marabout) ifadesi, *murâbit* kelimesinin yerel karşılığıdır. Bölgede ribatlar, zamanla nitelik değiştirerek, "dervişlere mahsus zâviye, hankah, yolcuları, kimsesizleri, hacıları barındıran misafirhane" anlamında kullanılırken "savaşçı ve asker" anlamındaki *marabu/murâbit* kelimesi de "derviş, velî" anlamında kullanılır olmuştur.

Muhammed Hûna Veled Heydallah döneminde, devletin İslam şeriatına bağlılığını sembolize etmek adına, el kesme, kırbaçlama, idam gibi cezaların uygulanmasına önem verilmiştir. Fakat artan iç ve dış tepkiler neticesinde bu tür cezaların uygulanması Şubat 1984'te askıya alınmıştır. Heydallah Hükümeti, 1974'te kurulan *Cemaa İslamiye* ile yakın ilişki içerisinde olmuştur. İhvan'ı Müslimîn ile irtibatlı olan Cemaa İslamiye'nin hükümet ile işbirliğini onaylamayan İslamî gruplar, kısaca *Hasim* olarak bilinen *Hareket es-Siyâsiyye el-İslâmiyye fî Muritaniyye*'yi kurmuştur. Cemaa İslamiyye ve Hasim, Moritanya'daki mevcut İslamî referanslı partilerin öncüsü olmuşlardır.³³

Muaviye Veled Sidi Ahmed Taya döneminde devletin geleneksel İslamî karakteri muhafaza edilirken, İslam-siyaset ilişkisi hususunda temkinli bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu dönemde daha önceki dönemlerdeki gibi Kur'an eğitimi devlet tarafından teşvik edilmiş ve yeni camilerin inşa edilmesine imkân verilmiştir. Nitekim başkent Nuakşot'ta 1963'te yalnızca 1 cami mevcutken bu sayı 1980'de 25'e çıkmış, Taya iktidarının son yılı olan 2005'te ise 730'u bulmuştur.³⁴ Öte yandan, 20 Temmuz 1991'de revize edilen anayasa ile salt dinî referanslı partilerin kurulması yasaklanmıştır. Ekim 1993'te iki Katolik rahip ve bir polis memuruna yönelik saldırılardan sonra Hizbullah, Ümmet Partisi ve İhvan-ı Müslimîn gibi hareketlere yakın grupların toplanma yerleri kapatılmış, bazı üyeler sınırdışı edilirken bazıları yargılanmıştır. Cumhurbaşkanı Taya; İran ve Sudan'dan destek alarak yasadışı siyasal faaliyet yürütmek ithamıyla 30 Eylül 1994'te tutuklanan 60 kişiyi bilahare affetmiş, ancak "İslam'ı ve Araplığı radikal dincilerden öğrenecek değiliz" diyerek bundan böyle ülkede bu tür yapılanmalara izin verilmeyeceğini belirtmiştir.³⁵

3 Ağustos 2005'te ülke yönetimine el koyan ve başta siyasî mahkûmların serbest bırakılması ve yeni siyasî partilerin tanınması

33 Alex Thurston, "Mauritania's Islamists", *Carnegie Endowment for International Peace*, <http://carnegieendowment.org/2012/03/01/mauritania-s-islamists-pub-47312>, (Erişim Tarihi: 20.10.2018).

34 Cédric Jourde, "Politique des Récits de l'Islamisme en Mauritanie: Entre Marée Montante et Islamisme Kalachnikov", *Politique Africaine*, 2(114), 2009, s. 69.

35 Anthony G. Pazzanita, *Historical Dictionary of Mauritania*, Scarecrow Press, Lanham 1996, s. 158-160.

olmak üzere, bir dizi demokratik reformlar vadeden Askerî Konsey de, Taya dönemindekine benzer şekilde, “dinî referanslı partileri” tanımayı kategorik olarak reddetmiştir.³⁶ Askerî Konsey, bu tutumuyla bilhassa Selefi akımların güç kazanmasını engellemeye çalışsa da, hükümet, ordu, sendika ve sivil toplum kuruluşları içerisinde Selefi akideye yakın isimlerin sayısı artmaya devam etmiştir.³⁷

Mısır merkezli İhvan-ı Müslimîn'in savunduğu Selefi anlayış³⁸, halk tabanında da karşılık bulmaya başlamıştır. Nitekim 2007'de İhvan-ı Müslimîn'e yakın siyasî isimlerce kurulan ve kısaca *Tevassûl* olarak bilinen *Et-Tecemmu' el-Vatanî lil-Islâh vet-Tenmiye*'nin adayı Muhammed Cemil Veled Mansur, Kasım 2009'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyların yüzde 4.76'sını almıştır. Parti ayrıca Moritanya Millî Meclisi'ne 4 milletvekili ile girmeyi başarmıştır. 2013 yılındaki seçimlerde milletvekili sayısını 16'ya çıkaran *Tevassûl*, 2018 yılındaki seçimlerde 14 milletvekili ile Moritanya Millî Meclisi'ne girerek ülkenin ana muhalefet partisi durumuna gelmiştir.³⁹

Esasen *Tevassûl*, 2011 yılında Hizbullah ve Suriye Baas Partisi ile işbirliği anlaşmaları akdederek radikal Selefilere farklı

36 Zekeria Ould Ahmed Salem, “Islam in Mauritania Between Political Expansion and Globalization: Elites, Institutions, Knowledge, and Networks”, *Islam and Muslim Politics in Africa*, Benjamin F. Soares - Rene Otayek, der., Palgrave Macmillan, New York 2007, s. 27-46.

37 Sebastian Elischer, “The Growth of Islamism in Mauritania: Should Western Allies Worry?”, *African Arguments*, <https://africanarguments.org/2015/05/20/the-growth-of-islam-in-mauritania-should-western-allies-worry-by-sebastian-elischer/>, (Erişim Tarihi: 27.10.2018).

38 18. yüzyılda Arap Yarımadası'nda sarsıcı etkilere yol açmış olan Vahhabiliğin kurucusu Muhammed bin Abdülvahhab gibi İhvan-ı Müslimîn'in kurucusu Hasan el-Benna da koyu bir Hanbelfi idi. Hem selefinin hem de mezhebinin izinde o da dinsel inanç ve pratiğin püritenleşmesinin, yani başlangıçtaki en saf ve katıksız haline döndürülmesinin bir ihtiyaç olduğunu savunmuştur. Abdülvahhab'ın geç Ortaçağ İslâm'ının ünlü âlimi İbn Teymiyye'ye dayanarak modern zamanlarda güncellediği, Hasan el-Benna'nın da benimsediği bu anlayış “Selefilik” kategorisinde değerlendirilebilir. El-Benna insan yaşamını düzenleyecek temel ve asli kaynaklar olarak Kur'an ve Sünnet'in sadece lâfzî yorumlarıyla yetinilmesini bir zorunluluk olarak değerlendirmiştir. Muhammed bin Abdülvahhab gibi o da tasavvufu İslâm dünyasının çöküşünün baş sorumlusu olarak görmüştür. İslâm âlimlerini Ortaçağ İslâm dünyasında ortaya çıkmış içtihadlara dayanmalarından dolayı eleştirirken de Abdülvahhab'la buluşan El-Benna, Hz. Peygamber ve Dört Halife Devri'nin kural ve düzenlemelerine dönüşü savunmuştur. Bkz. “Müslüman Kardeşler Nedir, Ne Değildir”, *T24*, <http://t24.com.tr/haber/musluman-kardesler-nedir-ne-degildir--2,127654>, (Erişim Tarihi: 11.10.2018).

39 “Mauritania”, *World Almanac of Islamism*, <http://almanac.afpc.org/Mauritania#>, (Erişim Tarihi: 22.09.2018).

bir çizgide durduğunu göstermiştir.⁴⁰ Tevassûl Genel Başkanı Veled Mansur, Mısır'daki İhvan-ı Müslimîn ile birçok konuda ortaklıklarının olduğunu, ancak Selefi akımlardan belli noktalarda ayrıldıklarını vurgulamıştır.⁴¹ Bu itibarla Batı medyasında Tevassûl'un "radikal İslamcı" bir parti olarak nitelenmesine karşı çıkan Veled Mansur, Moritanya'ya özgü bir İslamî yönetim anlayışı ortaya koymak istediklerini, bunu yaparken Fas'taki *Hizb el-Adâlet vet-Tenmiye* (Adalet ve Kalkınma Partisi), Tunus'taki *Hareket en-Nahdâ* (Diriliş Hareketi) ve Türkiye'deki *Adalet ve Kalkınma Partisi* gibi "modernizme açık" örnekleri incelediklerini beyan etmiştir. Veled Mansur, demokrasiyi reddeden Selefi yorumların aksine, demokrasiyi stratejik bir tercih olarak gördüklerini söylemiş ve iktidara geldiklerinde İslam şeriatına dayalı bir idare tarzı benimseyip benimsemeyecekleri yönündeki bir soruya yanıt olarak, Moritanya'nın zaten Müslüman bir ülke olduğunu ve anayasanın açıkça İslam'ı referans aldığını belirtmiştir.⁴² Bu beyanlardan Tevassûl'un tamamen İslam'ı referans alan bir programa sahip olmadığı ve radikal bir ideolojik duruş benimsemekten ziyade, siyaseten "hayatta kalmaya" odaklandığı söylenebilir.

Her halükarda Tevassûl'un Moritanya müesses nizamı için tehdit olarak algılanmaya başladığı bir gerçektir. Eylül 2018'deki milletvekili seçimlerinde Tevassûl'un nispi bir başarı elde etmesini takiben Moritanya Cumhurbaşkanı Muhammed Veled Abdulaziz, "İslam'ın yalnızca belli bir gruba değil, Moritanya halkının bütün bileşenlerine ait olduğunu", dolayısıyla "bir partinin İslam'ı tekeline almasının normal olmadığını" vurgulamıştır. Veled Abdulaziz'e göre, "*Arap dünyasının yaşadığı talihsizlikler Filistin'in işgaline bağlanabilir, ancak dinin siyasal amaçlara alet edilmesiyle birlikte bu talihsizlikler daha da artmıştır. Bu durum Arap ülkelerini yıkıma götürürken İsrail'i rahatlatmıştır*". Muhammed Veled Abdulaziz Hükümeti'nin "dinin siyasal aşırılıkçılık yararına kullanılmasına

40 Bazı İhvan-ı Müslimîn üyelerinin de Hizbullah'a ve İran'a sempati ile yaklaştığını belirtmek gerekir.

41 "Jemaa Islamiyya and Tawassoul", <http://www.ikhwan.whoswho/en/archives/1168>, (Erişim Tarihi: 22.09.2018).

42 Christophe Boisbouvier, "Mohamed Jemil Ould Mansour, président parti Tewassoul", *Radio France Internationale*, 22 Nisan 2014, <http://www.rfi.fr/emission/20140422-mohamed-jemil-ould-mansour-president-parti-tewassoul>, (Erişim Tarihi: 20.10.2018).

müsaade etmeyeceklerini” ve bu hususta “vakti geldiğinde harekete geçeceklerini” açıklaması, Tevassûl’un kapatılabileceği yönünde yorumlara neden olmuştur.⁴³

Moritanya Dış Politikasında İslam

Moritanya, İslam’ı referans alan veya herhangi bir ideolojiye dayalı bir dış politika takip etmemiştir. Bağımsızlığının akabinde Batı Sahra meselesi ve Fas irredantizmi nedeniyle güvenlik temelli bir dış politika izlemek durumunda kalan Moritanya, anayasasının dibacesinde belirttiği gibi, “*toprak bütünlüğünü, bağımsızlığını ve millî birliğini teminat altına almaya*” odaklanmış ve “*kardeş halklarla bağların güçlendirilmesi gerektiğinin bilincinde olarak Arap ve Afrika birliğinin gerçekleşmesi için çalışacağını*” beyan etmiştir.⁴⁴

Moritanya, başta eski sömürgecisi Fransa olmak üzere Batılı devletlerle işbirliğini sürdürürken, aynı zamanda Kuzey Kore (resmî adıyla Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti) gibi sosyalist devletlerle de yakın ilişkiler kurmuştur. Öyle ki Kuzey Kore lideri Kim İl-Sung, Asya ve Doğu Bloku dışındaki tek resmî ziyaretini 1975 yılında Cezayir ve Moritanya’ya gerçekleştirmiştir. Aynı şekilde Moritanya Cumhurbaşkanı Muhammed Veled Abdulaziz, 2018’de Kuzey Kore’nin 70. kuruluş yıldönümü kutlamalarına katılan tek devlet başkanı olarak dikkat çekmiştir.⁴⁵

Moritanya, 1970’li yıllardan itibaren Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirerek bilhassa Irak, Kuveyt ve Suudi Arabistan’dan ciddi miktarda ekonomik yardım elde etmiştir.⁴⁶ Bununla birlikte,

43 Habib Toumi, “Mauritania moving towards banning Muslim Brotherhood?”, *Gulf News*, <https://gulfnews.com/world/mena/mauritania-moving-towards-banning-muslim-brotherhood-1.2282210>, (Erişim Tarihi: 24.09.2018).

44 “Mauritania’s Constitution of 1991 with Amendments through 2012”, *Constitute Project*, https://www.constituteproject.org/constitution/Mauritania_2012.pdf?lang=en, (Erişim Tarihi: 09.04.2018).

45 “N. Korea Holds Huge Anniversary Parade, without Intercontinental Ballistic Missiles”, *France 24*, <https://www.france24.com/en/20180909-north-korea-anniversary-military-parade-ballistic-missiles>, (Erişim Tarihi:12.10.2018).

46 Robert E. Handloff, *Mauritania: A Country Study*, GPO for the Library of Congress, Washington 1988, s. 142-152.

Haziran 2016'da Nuakşot'ta düzenlenen 27. Arap Birliği Zirvesi'ne sadece Cibuti, Komor, Katar, Kuveyt, Somali, Sudan ve Yemen'den devlet başkanı düzeyinde katılımın olması, Moritanya'nın Arap dünyasındaki etkinliğinin zayıflığına işaret emektedir.⁴⁷

Moritanya'nın Arap ülkeleriyle ilişkilerindeki gerilemenin temel sebeplerinden birisi, Nuakşot'un bir dönem İsrail ile yakın ilişki içerisinde olmasıdır. Genel olarak pragmatist ve Batıcı bir dış politika izleyen Taya Hükümeti, 28 Ekim 1999'da Washington'da İsrail ile diplomatik ilişki kurulmasını öngören bir anlaşma imzalamış ve Arap devletlerinin tepkilerine rağmen, iki ülke arasında başbakan ve dışişleri bakanı düzeyinde karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiştir.⁴⁸ Taya Hükümeti, İsraili yöneticilerle temaslarının akabinde, Libya ve Irak ile diplomatik ilişkilerini kesmiş ve Suriye ile ilişkilerini alt düzeye indirmiştir. Bu politika ile Taya, muhtemelen Yahudi lobilerinin desteğini alarak ABD'den daha fazla yardım temin edebilmeyi ummuştur. Ne var ki İsrail ile kurulan ilişkiler, Moritanya'nın hem Müslüman ülkelerle, hem de eski sömürgecisi Fransa ile ilişkilerinin soğumasına neden olmuştur.⁴⁹ Moritanya-İsrail yakınlaşması, aynı şekilde ülke içinde Taya Hükümeti'ni tekfir etmeye kadar varan tepkilere yol açmıştır. Haziran 2003'te Taya Hükümeti'ne yönelik başarısız darbe teşebbüsü de hakeza İsrail ile yakınlaşmaya ve İslamî hareket liderlerinin tutuklanmasına duyulan tepkilerle bağlantılıdır. Kısa bir süre başarılı olan kalkışmanın İhvan-ı Müslimîn ideolojisine yakın Salih Veled Hanenna tarafından tertip edilmesi ve kalkışmaya teşebbüs edenlerin ilk iş olarak İslamî hareketlere mensup siyasî mahkûmların serbest bırakılmasını sağlamaları, söz konusu bağlantıyı doğrular niteliktedir.⁵⁰ Ağustos 2005'te Taya'ya karşı başarılı bir askerî darbe tertip eden A'li Veled Muhammed

47 Francisco Freire, "Weapons of the Weak, and of the Strong: Mauritanian Foreign Policy and the International Dimensions of Social Activism", *The Journal of North African Studies*, April 2018, s. 2-5.

48 "Mauritania-Israel Relations", *Jewish Virtual Library*, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-mauritania-relations>, (Erişim Tarihi: 23.11.2018).

49 Freddy Eytan, "Tension Mounts between Iran and Mauritania", *Jerusalem Issue Briefs*, 18(15), 2018, <http://jcpa.org/article/tension-mounts-between-iran-and-mauritania/>, (Erişim Tarihi: 28.10.2018).

50 Elischer, *a.g.m.*

Fâl ve Mart 2007'de seçimle işbaşına gelen Sidi Muhammed Veled Şeyh Abdullahi, İsrail'le ilişkileri kâğıt üzerinde devam ettirmiştir. Ağustos 2008'de askerî müdahale ile iktidara gelen Muhammed Veled Abdulaziz Hükümeti, İsrail'in Gazze'ye yönelik operasyonlarından sonra Şubat 2009'da Moritanya'nın İsrail büyükelçisini geri çağırması ve bir ay sonra İsrail'in Nuakşot'taki büyükelçiliği kapatılmıştır. Ocak 2010'da ise İsrail ile ilişkilerin tamamen kesildiği duyurulmuştur.⁵¹

Moritanya dış politikasında İslam'ın etkisini örnekleyebilecek bir diğer vaka, İran ile ilişkilerdir. İran-İrak Savaşı sırasında Saddam Hüseyin rejimini destekleyen Taya Hükümeti, 1987'de Kuveyt'ten gelen bir heyetle görüştüktan sonra İran ile ilişkilerini kesme kararı almıştır. Bununla birlikte Taya, İran rejimine ve bölgedeki faaliyetlerine yönelik suçlayıcı ifadeler kullanmaktan çekinmiştir. İsrail ile ilişkilerin kesilmesine paralel olarak Moritanya ile İran tekrar yakınlaşma sürecine girmiştir. 2010 yılı başında İran'a resmî ziyaret gerçekleştiren Moritanya Cumhurbaşkanı Muhammed Veled Abdulaziz, İran ile özellikle ekonomik alanda işbirliğini geliştirmek istediklerini belirtmiştir. Fakat Moritanya'daki İran Büyükelçiliği'ne yakın İmam Ali Camii'nde Şia propagandası yapıldığı ve bu propagandanın da etkisiyle Moritanya'da Şii mezhebine geçenlerin sayısının 50,000'e kadar çıktığı yönündeki iddialar⁵², İran ile kısa süreli diplomatik gerilime neden olmuştur. Mayıs 2018'de İran'ın Moritanya Büyükelçisi Muhammed Omrani, Moritanya Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak ülkede artan Şii faaliyetleri hakkında bilgi istenmiştir.⁵³ Büyükelçi ile görüşmenin ardından, bahsedilen Şii camiinin imamı değiştirilmiş ve yapılan açıklamada İran elçiliği ve bağlantılı kuruluşlar vasıtasıyla "Moritanya toplumunun itikadını

51 Arye Oded, "The Islamic Republic of Mauritania and Israel", *Research on Islam and Muslims in Africa Occasional Papers*, 3(6), Temmuz 2015, <https://muslimsinafrica.wordpress.com/2015/07/28/the-islamic-republic-of-mauritania-and-israel-dr-arye-oded/> (Erişim Tarihi: 29.10.2018).

52 Fâtımiler döneminde Arap yarımadasından bugünkü Moritanya topraklarına yerleşen "Zeynebi" adlı Şii kabilelerin varlığı bilinmektedir. Moritanya'daki Şiiilerin önde gelenlerinden Şeyh Bakkar bin Bakkar Muhammed Ali'ye göre bu kabilelere mensup olanların sayısı binleri bulmaktadır. Bkz.: "Mauritanian Shia Leader Says Thousands of Shias Live in the Country", *Shia Waves*, <http://shiawaves.com/english/world/748-mauritanian-shia-leader-says-thousands-of-shias-live-in-the-country>, (Erişim Tarihi: 11.10.2018).

53 Eytan, a.g.m.

değiştirecek yönde faaliyetler yürütülmesine izin verilmeyeceği” vurgulanmıştır.⁵⁴ Nuakşot Büyük Camii’nin imamı Ahmed Veled Lemrabot Veled Habiburrahman da son dönemlerde ülkede Şiiliğin taraftar kazandığına dikkat çekmiştir. Bu durumun giderek artan düzeyde bir tehdit oluşturduğunu belirten Veled Habiburrahman, Şiiliğin daha fazla yayılmasını önlemek için defaatle Moritanya Hükümeti’ne İran ile ilişkilerini kesme çağrısında bulduklarını söylemiştir.⁵⁵

Sonuç

Afrika toplumları, İslam’ın Arap yarımadasında yayılmaya başladığı dönemden itibaren bu dinin tâbileri arasında yer almışlardır. Nitekim Hz. Peygamber’in ilk sütanesi Süveybe, dadısı Ümmü Eymen, ilk müezzin Bilal bin Rebah el-Habeşî ve Uhud şehitlerinden Sa’d el-Esved, İslam tarihinin sembol isimleri arasında yer alan Afrika kökenli sahabîlerdir. İslam’ın Afrika’ya siyasî ve askerî olarak yayılması Hz. Ömer devrinde (634-644) başlamıştır. İslamlaşma sonrasında Kuzey Afrika’da Murabıt ve Muvahhid gibi kabile konfederasyonu niteliğinde devletler kurulurken Doğu Afrika’da Svahili şehir devletleri yükselmiş; Batı Afrika’da ise Mali, Songhay ve Sokoto gibi bölgenin İslamî kimliğini ve dinamizmini yansıtan imparatorluk niteliğinde devletler etkili olmuştur. Kolonyalist dönemdeki yoğun Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine rağmen kıtanın İslamî karakteri korunmuştur. Hâlihazırda Afrika nüfusunun yüzde 50’ye yakını Müslümandır. Bu oran, Afrika’yı dünya üzerinde Müslüman nüfus oranının en yüksek olduğu kıta yapmaktadır.

Afrika’daki tek İslam Cumhuriyeti olan Moritanya’da dinî hayat, Malikî mezhebi ve tarikatler üzerinden şekillenmiştir. En yaygın iki tarikat Kâdiriyye ve Ticâniyye’dir. Bu tarikatlerin Moritanya’daki temsilcileri, kolonyalist dönemde İslam’ı bir direniş unsuru olarak kullanmışlardır. Moritanya’yı da etkisi altına alan Fulani, Masina ve

54 Şeyh Mohammad Hormah, “توتر جدي في العلاقات بين موريتانيا و إيران” (Teyettur Ciddi Filalakat Beyne Moritanya ve İran), <https://www.saharamedias.net/توتر-جدي-في-العلاقات-بين-موريتانيا/>, (Erişim Tarihi: 12.11.2018).

55 *Mauritania 2017 International Religious Freedom Report*, <https://www.state.gov/documents/organization/281008.pdf>, s. 2-6, (Erişim Tarihi: 12.11.2018).

Tekrar devletleri, İslam vasıtasıyla hem kitleleri kolonyalizme karşı harekete geçirebilmişler, hem de kendi genişleme siyasetlerini meşrulaştırmışlardır.

Moritanyalı siyasetçiler, Fransa'dan bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra, İslam'ı ülkede millî birliği sağlayacak bir unsur olarak değerlendirmişler ve bu doğrultuda İslam'a referanslar veren bir anayasa hazırlamışlardır. Bununla birlikte, şimdiye kadarki Moritanya hükümetleri İslam'ın siyasallaşmasına karşı çıkmış ve toplumsal hayatla sınırlı bir geleneksel İslam'ı ön plana çıkarmışlardır. Dinî referanslı siyasî oluşumları önlemeye yönelik politikalar geliştirilmesine ve toplumsal düzeyde tasavvufî ekoller etkili olmasına rağmen, ülkede 1980'li yıllardan itibaren İhvan-ı Müslimîn ile bağlantılı hareketler de taraftar kazanmaya başlamıştır. Bu tür hareketler Moritanya siyasetinde henüz çok güçlü bir etkiye sahip olmasalar da, 2007'de kurulan Tevassûl'un milletvekili seçimlerinde gösterdiği kayda değer başarılar ve 2013'te Salih Veled Hanenna öncülüğünde gerçekleşen darbe teşebbüsü, bu grupların zamanla etkili bir siyasî güce ulaşma potansiyellerinin olduğuna işaret etmektedir. Aynı şekilde, İran'ın faaliyetleri neticesinde ülkede giderek büyüyen bir Şii cemaati oluşmuştur. Moritanyalı Şiiler, henüz bir siyasî örgütlenme içerisine girmemiş görüneler de, sayıları arttıkça hem Moritanya iç siyasetini hem de ülkenin İran ile ilişkilerini etkileyebilecek bir siyasî aktöre dönüşebilirler.

Kaynakça

AL-BARA, Yahya Ould, “Mutations des Formes de Religiosité: Sources et Débats”, *Les Trajectoires d’un État-Frontière: Espaces, Évolutions Politiques et Transformations Sociales en Mauritanie*, Zekeria Ould Ahmed Salem, der, CODESRIA, Dakar 2004.

AL-SULAIMANI, Ishaq D., “Black Abrahamic Muslims Known as the Kharijites”, *Africa Resource*, <https://www.africaresource.com/rasta/black-abrahamic-muslims-known-as-the-kharijites-amir-ishaq-d-al-sulaimani/>, (Erişim Tarihi: 01.11.2018).

AZAMAT, Nihat, “Kâdiriyye”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 24, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2001.

BOISBOUVIER, Christophe, “Mohamed Jemil Ould Mansour, président parti Tewassoul”, *Radio France Internationale*, <http://www.rfi.fr/emission/20140422-mohamed-jemil-ould-mansour-president-parti-tewassoul>, (Erişim Tarihi: 20.10.2018).

CHIVIGES, Naylor Phillip-Alf Andrew Heggoy, *Historical Dictionary of Algeria*, Scarecrow Press, Lanham 1994.

CONRAD, David C., *Empires of Medieval West Africa: Ghana, Mali, and Songhay*, Chelsea House, New York 2010.

EL-GHALI, Abdelkader, *Les États Kharidjites au Maghreb*, Centre de Publication Universitaire, Tunis 2003.

ELISCHER, Sebastian, “The Growth of Islamism in Mauritania: Should Western Allies Worry?”, *African Arguments*, <https://africanarguments.org/2015/05/20/the-growth-of-islam-in-mauritania-should-western-allies-worry-by-sebastian-elischer/>, (Erişim Tarihi: 27.10.2018).

ET-TÂZEFÎ, Muhammed b. Yahyâ, *Kalâidü'l-Cevâhir fî Menâkibi's-Şeyh Abdilkadir*, Kahire 1303.

EYTAN, Freddy, “Tension Mounts between Iran and Mauritania”, *Jerusalem Issue Briefs*, 18(15), 2018 <http://jcpa.org/article/tension-mounts-between-iran-and-mauritania/>, (Erişim Tarihi: 28.10.2018).

FREIRE, Francisco, "Weapons of the Weak, and of the Strong: Mauritanian Foreign Policy and the International Dimensions of Social Activism", *The Journal of North African Studies*, Nisan 2018, s. 425-446.

GÖKSOY, İsmail Hakkı, *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2015.

HANDLOFF, Robert E., *Mauritania: A Country Study*, GPO for the Library of Congress, Washington 1988.

HAZRI, Tengku Ahmad, "The Rule of Law in Islam: Between Formalism and Substantivism", *Islam and Civilisational Renewal*, 7(1), 2016, s. 27-46.

HORMAH, Şeyh Mohammad, "توتر جدي في العلاقات بين موريتانيا و إيران (Teyettur Ciddi Filalakat Beyne Moritanya ve İnan)", <https://www.saharamedias.net/توتر-جدي-في-العلاقات-بين-موريتانيا/>, (Erişim Tarihi: 12.11.2018).

IDRISSA, Rahmane, *The Politics of Islam in the Sahel: Between Persuasion and Violence*, Routledge, Londra-New York 2017.

JOURDE, Cédric, "Politique des Récits de l'İslamisme en Mauritanie: Entre Marée Montante et İslamisme Kalachnikov", *Politique Africaine*, 2(114), 2009, s. 67-86.

KAHRAMAN, Kemal, *Afrika'da Bir Direniş Öyküsü: Osman Dan Fodio ve Sokoto Hilafeti*, İlke Yayıncılık, İstanbul 2017.

KAVAS, Ahmet, "Hamaliyye", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 15, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1997.

KOSLOW, Philip, *Songhay: The Empire Builders*, Chelsea House, New York 1995.

KÖSE, Hızır Murat, "İslam Siyaset Düşüncesini Yeniden Okumak: Eleştirel Bir Giriş", *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 17(27), 2009, s. 1-19.

KURTULUŞ, Rıza, "Afrika/Başlıca İslâmî Cihad ve Direniş Hareketleri", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 1, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1988, s. 426-428.

MARDİN, Şerif, *The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas*, Syracuse University Press, New York 2000.

MARTIN, Bradford G., *Muslim Brotherhoods in Nineteenth-Century Africa*, Cambridge University Press, Cambridge 1976.

“Mauritanian Shia Leader Says Thousands of Shias Live in the Country”, *Shia Waves*, <http://shiawaves.com/english/world/748-mauritanian-shia-leader-says-thousands-of-shias-live-in-the-country>, (Erişim Tarihi: 11.10.2018).

MILLER, James A., “Trading through Islam: The Interconnections of Sijimasa, Ghana and the Almoravid Movement”, *North Africa, Islam and the Mediterranean World: From the Almoravids to the Algerian War*, Julia Clancy-Smith, der., Frank Cass, Londra 2001.

Mauritania's Constitution of 1991 with Amendments through 2012, https://www.constituteproject.org/constitution/Mauritania_2012.pdf?lang=en, (Erişim Tarihi: 09.04.2018).

MONTEIL, Vincent, *Afrika'da İslam*, çev. İzzet Tanju, Pınar Yayınları, İstanbul 1992.

NASR, Seyyed Vali Reza, “European Colonialism and the Emergence of Modern Muslim States”, *The Oxford History of Islam*, John L. Esposito, der., Oxford University Press, Oxford 1999.

NAYLOR, Phillip Chiviges-Alf Andrew Heggoy, *Historical Dictionary of Algeria*, Scarecrow Press, Lanham 1994.

ODED, Arye, “The Islamic Republic of Mauritania and Israel”, *Reserach on Islam and Muslims in Africa Occasional Papers*, 3(6), 28 Temmuz 2015, <https://muslimsinafrica.wordpress.com/2015/07/28/the-islamic-republic-of-mauritania-and-israel-dr-arye-oded/>, (Erişim Tarihi: 29.10.2018).

ÖZDEMİR, Mehmet, “Moriskolar”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 30, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2005.

ÖZDEMİR, Mehmet, “Muvahhidler”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 31, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2006, s. 410-412.

ÖZEL, Ahmet Murat, “Şazeliyye”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 38, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2010, s. 387-389.

ÖZKÖSE, Kadir, “Ticânî”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 41, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2012, s. 130-133.

PAZZANITA, Anthony G., *Historical Dictionary of Mauritania*, Scarecrow Press, Lanham 1996.

SA'DI, Abd al-Rahman ibn Abd Allah, *Timbuktu and the Songhay Empire*, çev. John O Hunwick, Brill, Leiden 2003.

SALEM, Zekeria Ould Ahmed, “Islam in Mauritania Between Political Expansion and Globalization: Elites, Institutions, Knowledge, and Networks”, Benjamin F. Soares-Rene Otayek, der., *Islam and Muslim Politics in Africa*, Palgrave Macmillan, New York 2007, s. 27-46.

TOUMI, Habib, “Mauritania moving towards banning Muslim Brotherhood?”, *Gulf News*, <https://gulfnews.com/world/mena/mauritania-moving-towards-banning-muslim-brotherhood-1.2282210>, (Erişim Tarihi: 24.09. 2018).

WALDMAN, Marilyn Robinson, “The Fulani Jihad: A Reassessment”, *The Journal of African History*, 6(3), 1965, s. 333-355.

VOLL, John Obert, *Islam: Continuity and Change in the Modern World*, Syracuse University Press, New York 1994.

YİĞİT, İsmail, “Murabıtlar”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 31, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2006.

YÜCEDOĞRU, H. Kübra-Vejdi Bilgin, “Onbirinci Yüzyılda Siyasal Gerçeklik ve İslâm Siyaset Düşüncesine Etkisi”, *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 2008, s.729-746.

EKLER**Ek 1. Afrika Ülkelerinin Müslüman Nüfus Oranları**

Ülke Adı	Müslüman Nüfus Sayısı	Toplam Nüfusa Oranı (%)
Moritanya	4,171,633	100
Tunus	11,190,000	99.8
Sahra Dem. Arap. Cum.	528,000	99.6
Fas	33,646,788	99
Cezayir	40,559,749	99
Somali	9,231,000	98.9
Nijer	19,502,214	98.3
Komorlar	791,918	98.3
Sudan	39,027,950	97
Cibuti	853,000	97
Libya	6,325,000	96.6
Senegal	14,584,931	95.9
Gambiya	2,080,240	95.3
Mali	15,667,704	95
Mısır	87,336,965	90
Gine	8,693,000	84.2
Sierra Leone	4,171,000	71.5
Burkina Faso	11,270,000	60.5
Çad	7,827,653	58
Nijerya	95,316,131	50
Eritre	1,909,000	47
Gine Bissau	808,344	45
Fildişi Sahili	10,375,283	40
Tanzanya	19,426,814	35
Etiyopya	35,713,657	34

Benin	2,710,000	24.5
Mozambik	5,340,000	22.8
Kamerun	4,940,000	20.9
Togo	1,593,011	20
Gana	4,914,000	18
Mauritius	230,118	17.3
Orta Afrika Cum.	403,000	15
Malavi	2,399,531	12.8
Liberya	523,000	12.8
Uganda	5,030,000	12
Kenya	5,332,963	10
eSwati (Svaziland)	129,230	10
Gabon	145,000	9.7
Madagaskar	220,000	7
Güney Sudan	610,000	6.2
Kongo Dem. Cum.	8,330,115	5
Ruanda	589,429	4.8
Ekvator Ginesi	28,000	4.1
Zimbabve	488,656	3
Burundi	277,480	2.5
Cabo Verde	10,000	2
Güney Afrika Cum.	1,050,000	1.9
Kongo Cumhuriyeti	77,736	1.6
Sejšeller	1,000	1.1
Zambiya	140,000	1
Angola	90,000	1
Namibya	9,000	0.4
Botswana	8,000	0.4
Lesotho	1,000	0.1

Structured Abstract

African societies have been among the believers of Islam from the time that this religion began to spread out of the Arabian Peninsula. The Islamic Prophet's companions of African origin such as Umm Ayman, Thuwaybah, Bilal ibn Rabah al-Habashi, and Sa'd al-Aswad were prominent figures in the history of Islam. The politico-military expansion of Islam throughout Africa started in the time of Caliph Umar ibn al-Khattab (634-644). Following the Islamisation, several states in the form of tribal confederations like Almoravids and Almohads were organised in North Africa, while prosperous Swahili city-states emerged in East Africa, and imperial states of Mali and Songhay rose to prominence in West Africa as a reverberation of Islamic identity and dinamism of the region. Despite the collapse of these states in the colonialist period and the activities of Christian missions, the socio-political influence of Islam in Africa has continued to this day.

Mauritania can exemplify the place of Islam in African anti-colonialism and post-colonial politics. Upon achieving independence from France in 1960, Mauritania officially defined itself as an Islamic republic. In the country, Mālikī school (*madhhab*) of Islamic jurisprudence is widely practiced, and Sufi orders (*tariqah*) of Qādiriyya and Tijāniyyah are influential, but Salafist and Shiite groups have also started to attract supporters in recent decades. The present paper investigates the influences of the mentioned Islamic tendencies on the political life of Mauritania.

Some religious leaders (shaykhs) of Qādiriyya and Tijāniyyah in Mauritania collaborated with the French colonial administration, while some shaykhs like Hamallah and Ma al-Aynayn used Islam as an element of motivation in the anti-colonial resistance. Fulani, Masina and Tekrur states, which penetrated the present-day Mauritania as well, tried to legitimise their expansion while mobilising the West African masses against colonialism via the Islamic notion of *jihad*.

After declaring independence from France in 1960, Mauritanian politicians regarded Islam as a powerful factor to ensure the

national unity. To this end, they adopted a Constitution with clear references to Islam. On the other hand, the Mauritanian governments up to now have opposed to the politicisation of Islam and prioritised a traditional Islam whose influence would be limited to social life.

The first president of Mauritania, Moktar Ould Daddah, was born to a *marabout* family. He worked to fortify the Mauritania's position as a bridge between the Maghreb and Sub-Saharan Africa. In this context, Daddah attached importance to the influence of Islam on Mauritanian society and utilised this influence as a component of national unity to bind the different ethnic groups together.

Like Daddah, the successive military juntas continued to see Islam as a key component of Mauritanian socio-politics. The most notable policy then was the institution of Islamic sharia law in 1980-83 under Mohamed Khouna Ould Haidalla. The traditional Islamic character of Mauritania was also preserved under Maaouya Ould Sid'Ahmed Taya, while the state-religion relations changed considerably during Taya's long rule. Qoranic education was supported by the government and the number of mosques substantially grew, whereas religiously-motivated political parties were not welcome in accordance with the constitutional amendments in 1991. Mauritanian Islamic movements linked to the Egypt-based Jam'iyat Ikhwan al-Muslimin remained under pressure after the attacks against two Catholic priests and a policeman in 1993. Although both the Taya regime and the subsequent governments tried to prevent Salafi currents from gaining power, many figures close to Salafism remained to be active within the Mauritanian army, labour unions, and civil society organisations.

Salafist Islamic movements have not exerted a powerful effect on Mauritanian politics so far, but the salient performance of Tewassoul in parliamentary elections after 2009 and the coup attempt led by Saleh Ould Hanenna in 2013 indicate that these groups have a potential to reach an influential political power.

For this reason, they are perceived as a threat to the Mauritanian political establishment, notwithstanding the fact that Tewassoul seems to have focused on political survival rather than adopting a radical ideology.

In the same way, it is understood that there is a growing Shiite population in Mauritania. They do not appear to have been organised politically, but as their number continues to increase, Shiite groups may also turn into a political actor in this northwestern African country, which will affect both Mauritanian internal politics and the country's relations with Iran.